

ANATOLE FRANCE MŰVEINEK MAGYAR FORDÍTÁSAIRÓL

ON HUNGARIAN TRANSLATIONS OF ANATOLE FRANCE'S WORKS

PAP GÁBOR*

Absztrakt: 1924-ben – 100 esztendeje – hunyt el Anatole France. Ez indokolja, hogy szinte tartalomjegyzékszerűen beszéljünk munkásságát meghatározó koráról és annak eseményeiről, műveinek stílusáról és formájáról, valamint műveinek hatásáról. Szintén nagyon röviden magyar fordítóiról, ezen belül, a) magyarországi népszerűségének két időszakáról, b) France életművének magyarra átültetett részéről és a lefordíthatlanokról, c) a műfordítók, lektorok, szerkesztők és könyvkiadók előtt álló feladatokról. Végezetül az újrafordítás veszélyeiről és ártalmáról.

Kulcsszavak: *stílus, irodalmi eszközök, magyar fordítás*

Abstract: Anatole France died in 1924 – 100 years ago. This justifies talking almost like a table of contents about the period and events that defined his work, the style and form of his works, and their impact. We will also very briefly touch on his Hungarian translators, including a) the two periods of his popularity in Hungary, b) the parts of France's oeuvre that has been translated into Hungarian and the untranslated parts, c) the tasks facing translators, proofreaders, editors, and book publishers. Finally, we will discuss the dangers and harms of retranslation.

Keywords: *style, literary devices, Hungarian translation*

1. SZUBJEKTÍV BEVEZETÉS: OLVASÁSRÓL, IRODALOMRÓL NAPJAINKBAN

Előjáróban el kell mondanom magamról, hogy nem vagyok bölcész. Ezért elnéző megértésükre számítok. Ugyanakkor egy kívülálló irodalombarát véleménye talán éppen kívülálló volta miatt lehet érdekes.

Az lenne a feladatom, hogy Anatole France magyar fordításairól beszéljek tények és adatok felsorolásával, ahogy az kell és illendő. Meg is teszem, de előtte ennél fontosabb mondandóm van, olyan téma, amely napokig nem hagyott nyugodni. Nemrég

* DR. PAP GÁBOR
egyetemi adjunktus
Miskolci Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar, Alkotmányjogi Tanszék
jogpgalk@uni-miskolc.hu

történt, hogy egyik barátommal hosszan beszélgettünk, és szóba került a mai fiatalság és az olvasás, a kötelező irodalom. Elmondtam a sommás ítéletet: a mai fiatalok nem olvasnak. (Megjegyzem, az idősebbek többsége sem.) A barátom riposztja: olvasnak, csak mást, mert ezek az idejétmúlt művek nem érdeklik az ifjúságot. Ott van Nyilas Misi. Egy lúzer, aki még magáért sem képes kiállni. Ez szíven ütött: Nyilas Misi lúzer!

Elhagyom, hogy milyen érvekre ragadtatott természetes védekező mechanizmusom. Fontosabb, hogy eszembe jutott egy másik „lúzer”: Crainquebille, a zöldségárus, Anatole France hőse, akinek története száz esztendeje kötelező olvasmány Franciaországban, ahogy Nyilas Misié nálunk. France és Móricz lúzerekről írt, mégis elvárják az olvasótól az együttérzést? Pedig az olvasó szívesebben azonosul a győztesekkel, amilyen egy varázslótanonc vagy a világot megmentő szuperhős, legyen bármily kétes a róluk szóló könyv irodalmi értéke.

Eszembe jutott a magyar irodalom jó néhány lúzere, olyanok, akik az életükkel fizettek: Bródy dadája, Kosztolányi Édes Annája, és mindközül a legnagyobb lúzer: Baradlay Jenő. Ekkorát nem tévedhetnek az írók. Ekkorát nem tévedhet az olvasó magyar nép. Itt valami nagyon nincs rendben!

2. BEVEZETŐ ÁTTEKINTÉS FRANCE ÉLETÉRŐL ÉS MUNKÁSSÁGÁRÓL

Anatole France hosszú életet élt. 1844. április 16-án született Párizsban Jacques Anatole François Thibault néven, nyolcvan évesen hunyt el 1924. október 12-én Saint-Cyr-sur-Loire-ban. 1921-ben irodalmi Nobel-díjat kapott. Az indokolás szerint: „Bri-liáns írói pályafutásáért, letisztultan fennkölt stílusáért, lenyűgözően franciás szellemiségéért és mélységes humanizmusáért.”

Élete derekán lett tagja a Francia Akadémiának, arisztokrata és nagypolgári szalonok dédelgetett kedvence, röviden: népszerű és sikeres író volt. De élete alkonyára az előkelő körökben pesona non grata lett, mert olyan kétes alakokkal barátkozott és szövetkezett, mint a szocialista Jean Jaurès, ráadásul ellenezte az 1914-ben kitört háborút. A Vatikán indexre tette néhány művét, a nácik biztosra mentek: mindet betiltották.

A 21. század műveletlen embere öntelt elbizakodottsággal hajlamos azt hinni, hogy elsőnek ő éli át a világ követhetetlenül gyors és drasztikus változását, amelyben nincsenek szilárd erkölcsi, politikai és művészi értékek és kapaszkodók. Pedig szinte mindenkinek számos eszköz áll a rendelkezésére, hogy lássa és tudja, ez nem igaz. Elég Anatole France életét és korát megismerni.

Érett fővel élte át a második császárság bukását, a párizsi kommünt, Elzász és Lotaringia elcsatolását, a Dreyfus-ügy polgárháborúval fenyegető viharát, az I. világháborút, a spanyolnáthát, az új világrendet teremtő bolsevik forradalmat, megingathatatatlannak tűnő évszázados monarchiák – a Habsburgok, Hohenzollernek, Romanovok és az oszmán szultánok birodalmának – összeomlását.

Születésekor már létezett a gőzmozdony és a gőzhajó, de halálakor már tengeralattjárók merültek a mélybe, volt automobil, motorbicikli és repülőgép, gáz- és elektromos világítás, vezeték nélküli távíró, rádió, fonográf és gramofon, röntgenkészülék, koncentrációs tábor, géppuska, torpedó, bomba és gázálarc.

Megérte, hogy a nők eldobták a fűzőt, rövid haját és szoknyát hordtak, diplomát szerezhettek, és választójogot kaptak.

Anatole France életében a francia irodalom is változatos és változó volt. Íme a kortársak közül a legnevesebbek felsorolása: Victor Hugo (1802–1885), Alexandre Dumas (1802–1870), Prosper Mérimée (1803–1870), Gustave Flaubert (1821–1880), Jules Verne (1828–1905), Alphonse Daudet (1840–1897), Émile Zola (1840–1902), Guy de Maupassant (1850–1893), Romain Rolland (1866–1944), Roger Martin du Gard (1881–1958), Louis Aragon (1897–1982). Egyszerre van jelen a romantika, a szentimentalizmus, a realizmus, a naturalizmus, a szimbolizmus, az expresszionizmus és más, kevésbé meghatározó irányzat.

Anatole France egyiket sem követte, de mindegyiket ismerte, bár nem mindet kedvelte. Nem utasította el a sokszínűséget és a változatosságot – ahogy ma mondják: a másságot. Anatole France tudós elme és bölcs író volt, aki megismerte, ami ismeretre érdemes volt, és megértette, ami érthető volt, ám sohasem fogadta el az érthetlent és kivált nem hódolt be semmi értékellennek. Ellenkezőleg, a maga módján és eszközeivel szembeszállt mindennel, ami ellenkezik a humanizmussal, az értelemmel és az igazságossággal.

Írásművészetére a gondolatiság jellemző. Nem történeteket mesél, hanem eseményeket és embereket mutat be, és elmélkedik ezekről. Esszéregényekben, esszénovel-lákban teljesedett ki alkotói fantáziája. Stílusa és írói eszközei letűnt idők irodalmát idézik: a reneszánsz, a francia klasszicizmus és a felvilágosodás nyomdokain halad. A dialógus – amelyet régebbi korok nagyon kedveltek – France szerkesztésmódjának gyakori eszköze. Beszélteti szereplőit, majd hosszú monológokat ad szájukba. Idegen tőle a modern irodalmat oly sokszor tévútra vezérlő pszichologizálás. Szereplői karakterek – a kettő ma sajnálatosan és helytelenül szinonima –, akik egy-egy típust képviselnek. Hajlamaikat, vágyaikat, bűneiket és erényeiket, gyengeségeiket meg lelki világukat írja le.

Anatole France együtt képes szépséggel és optimizmussal bemutatni a világot és hőseit. Stílusát a könnyed elegancia, világos mondatszerkesztés és fölényes tudás jellemzi, amelyet – ahol lehet – igyekszik derűvel átítatni. Utolsó regényeit – *Az istenek szomjaznak* (Les dieux ont soif), *Angyalok lázadása* (La révolte des anges) – is bera-gyogja a szellem fénye, de a szomorú báj fátylát teríti rá. Minden eseményt alaposan és közelről megvizsgál, mintha mikroszkóppal néznék a parányokat, és mégis távol-ból tárja eléink ezeket, mint a messzelátó. A kicsiny dolgok így lesznek nagygyá, a nagy események így zsugorodnak össze.

Élete végén csak esszékkal és közéleti cikkekkkel jelentkezett. Nem véletlen, hogy utolsó szépirodalmi munkáit – *Filles et garçons* (1915), *Le petit Pierre* (1918), *La vie en fleur* (1922) – gyerekekről és saját gyermekkorának emlékeiről írta. Nagy szelleme a kis emberkének tisztaságában lelt nyugalmat.

3. AFORIZMÁK, ALAKZATOK ÉS FORDÍTÁSUK

Anatole France szeretett aforisztikusan bölcselkedni, főképpen ironizálni. Bájos novellája, a *Putois* keserű igazságot mond ki: „Az a világ sora, hogy a gazdagok mindent olcsóbban vásárolnak, mint a szegények” (France 1920: 41).

Ritka példa az aforisztikus tömörítésre Vas István remeklése. *A vörös liliom* (*Le lys rouge*) című regényben Lányi Viktor ekként fordította az ironikus eszmefuttatást: „Ez is jogcím a büszkélkedésre: polgárnak lenni! A szegények számára abból áll, hogy támogatják és biztosítják a gazdagok hatalmát és semmittevését. Ezért dolgoznak a törvény előtti egyenlőség magasztos szárnyai alatt, amely gazdagnak-szegénynek egyformán megtiltja, hogy hidak alatt háljon, az utcákon kolduljon, és kenyeret lopjon” (France 1934: 36). Amikor 1953-ban megjelent Vas István fordításában *A Lúdláb királynő* (*La rôtisserie de la reine Pédauque*), maga a fordító írt előszót a könyvhöz, és saját fordításában idézi fel *A vörös liliom* aforizmáját: „A törvény a maga felséges egyenlőségében a gazdagoknak és a szegényeknek egyaránt megtiltja, hogy a híd alatt aludjanak, az utcán kolduljanak, és kenyeret lopjanak” (Vas 1953: 13). Érezzük, az elhagyással és az alany megváltoztatásával az aforizma tömörebb és csattanósabb lett, az ironia pedig erőteljesebb.

France nem volt nőgyűlölő. Ellenkezőleg, rajongója volt a szebbik nemnek, és emancipációjuknak támogatója, ő maga egy leánygyermek szerető atyja. A nőkön való élcélődéssel a kor férfiuralmú társadalmi közvélekedésének ad hangot, egyúttal jellemzi a gúnyolódó férfit. „Mivel nő volt, szüksége volt a hitre” (France 2010: 335).

France nem kerülte a szarkazmust, de ritkán élt vele: „Széptestű nők nincsenek” – így hangzik Fornerol doktor sommás véleménye a *A szilfasoron* (*L’orme du mail*) című regényben. Szó szerint: „... a széptestű nők [mondta Terremondre úr] ... – Olyanok nincsenek – mondta a doktor” (France 1953: 110).

Anatole France mestere volt a körmondatnak. Az alábbi idézet a maró gúnyra is példa, amely annyira bántotta volna a korabeli franciák nemzeti büszkeségét, hogy France *A pingvinek szigete* egyik fejezetének mottójaként inkább titkosírással írta: „Miután felszabadult a királyok és császárok hatalma alól és három ízben kinyilatkozattatta szabadságát, Franciaország alávetette magát a tőkés társaságoknak, amelyek az ország javai felett rendelkeznek, és megvásárolt sajtó által irányítják a közvéleményt” (France 2010: 326).

Másik példa a körmondat művészetére: „Egy csomag kártya, uram, a kalandok könyve, abból a fajtából, amit regénynek neveznek, és megvan az a páratlan előnye

a többi regénnyel szemben, hogy ugyanakkor szerzik, amikor olvassák is, és hogy semmi szellem nem szükséges a szerzéséhez, sem a betűk ismerete az olvasásához.” – mondja Coignard abbé *A Lúdláb királynő*ben (France 2008: 139). (Érthetetlen, hogy *A Lúdláb királynő*, ez a frivol regény a Holnap Kiadónál hogyan keveredhetett az Ifjúsági könyvek sorozatába.)

Ugyanebből a regényből paradoxon: „Az embereimet [...] ütöttem és nem fizettem őket, mégsem vagyok biztos a hűségükben” (France 2008: 136).

4. HATÁSTÖRTÉNETI KITEKINTÉS

Anatole France hatása más írókra felmérhetetlen és felbecsülhetetlen. Az alábbi remekművek, úgy vélem, közvetlenül France miatt lettek olyanok, amilyenek:

Thomas Mann: *A varázshegy* (Der Zauberberg) – beszélgető-elmélkedő regény, amelynek sovány cselekménye párbeszéddek és azokba ékelt monológok sorával halad előre.

Romain Rolland: *Colas Breugnon* – történelmi regény, amelynek emberábrázolása és korrajza közvetlen rokona France történelmi tárgyú írásainak.

Karel Čapek: *Történelmi görbe tükör* (Apokryfy) – amelynek parabolái meg sem születhettek volna Anatole France olyan elbeszélései nélkül, mint a *Le procureur de Judée* (magyar címei: Poncius Pilátus; Judaea prokurátora; A judeai helytartó; Judea helytartója) és a *Le chanteur de Kymé* (magyar címei: A küméi énekes; A kyméi énekes).

Félreértés ne essék, ezek a művek, a világirodalom gyöngyszemei, a saját jogukon remekművek. Íróik, mint oly sok nagy mester, általuk nagyrabecsült másik mestertől merítettek.

Az I. világháború előtt a magyar irodalmi élet számos vezéralakja frankomán volt, hiszen akkoriban a Szajna partján születtek új időknek új dalai. Anatole France nem volt újíto, mégis ő lett Magyarországon és másutt is a francia próza tündöklő csillaga. Az 1890-es évektől az 1920-as évek közepéig a kortárs francia irodalomnak France a leggyakrabban magyarra fordított és a legtöbb kiadást megélt írója. A Tevan Kiadó külön France-sorozatot indított. Ez a tény azért figyelemre méltó, mert az I. világháború után a magyar kulturális politika nem rajongott a franciákért. Anatol France-ra is ferde szemmel néztek, mert kommunista lett. Mégsem került feketelistára, mert a világháborút lezáró ún. Párizs környéki békeszerződéseket elítélte, a területabló trianoni békével egyetemben. Márpedig a hivatalos magyar politika eme béke revízióját tűzte zászlajára. Furcsa kimondani: Anatole France és a magyar politika – bár különböző okokból – egyetértett. Ráadásul eme „azonos” álláspont egy francia tekintély álláspontja. A II. világháború után France kommunista volta magyarázza, hogy a burzsoá irodalom bélyegét nem sütik rá. Az irodalomban szemérmes tapintattal, a politikában szándékosan elhallgatták, hogy France elborzadva írt a bolsevik forradalomról,

amikor az orosz polgárháború emberirtássá fajult. Anatole France-tól bármit ki lehetett adni. A könyvkiadók szép számmal jelentették meg France műveit, hiszen életműve oly gazdag és változatos, hogy bármelyik talált profiljába tartozó művet. Az 1950-es évek volt France második magyar virágkora, amely az 1970-es évekre minden szirmát elhullatta.

A hazai irodalmi élet kiválóságai vállalkoztak France fordítására. Íme az ábécérendbe szedett kivonatos lista a mintegy félszáz műfordítóból: Ambrus Zoltán, Bajomi Lázár Endre, Benedek Marcell, Bölöni György, Gábor Andor, Gyergyai Albert, Gyöngyösi János, Kolozsvári Grandpierre Emil, Komlós Aladár, Kuncz Aladár, Kunfi Zsigmond, Laczkó Géza, Molnár Ferenc, Pongrácz Árpád, Rónay György, Salgó Ernő, Szerb Antal, Szini Gyula, Vas István. Az utolsó fordító Görög Livia volt. Neki köszönhetjük, hogy 1972-ben magyarul is megjelent France hatalmas történelmi vállalkozása, a Jeanne d'Arc élete (*Vie de Jeanne d'Arc*).

Szépirodalmi alkotásainak többsége két fordításban is fellelhető. Három fordítóval büszkélkedhet a *Jokaste* (1879), név szerint Kelemen Viktor, Dénes Zsófia, Ignác Rózsa, és szintúgy a *Le lys rouge* (1894), név szerint Molnár Márton, Salgó Ernő, Lányi Viktor. A győzelmi pálmát a *Thaïs* (1890) érdemelte ki négy fordítással, név szerint Szóts F.-né, Aranyossy Pál, Vándor Iván, Szerb Antal.

Szerencsés a magyar olvasó, mert Anatole France életművének javát – regényeinek és novelláinak többségét – anyanyelvén olvashatja. Ami hiányzik, nem sokat adna hozzá az írásművész France-hoz, de a gondolkodó ember teljes arcképe ezek nélkül homályos. Néhány példa a magyarul meg nem jelent művekből: Nem teljes A latin szellem (*Le génie latin*) és az Az irodalmi élet (*La vie littéraire*) hat kötete, amelyből lefordítatlan az utolsó két kötet. A politikai és közéleti esszék és cikkek többsége nincs lefordítva, így a *Vers les temps meilleurs. Trente ans de vie sociale* (Jobb idők felé. Harminc esztendő a társadalmi életben) négy kötete, a *L'Église et la République* (Az Egyház és a Köztársaság) és a *Sur la voie glorieuse* (A dicsőséges úton) politikai cikkei meg a *Ce que disent nos morts* (Amit a halottaink mondanak) című politikai cikk.

5. AZ ÚJABB FORDÍTÁSOK LEHETŐSÉGEI ÉS FELADATAI

A jövőendő könyvkiadása sok adósságot törleszthetne Anatole France kiadatlan írásainak megjelentetésével, de csak akkor tegye, ha az igénytelenség táplálta igény korában talál olyan műfordítókat, akik méltók és képesek Anatole France-ot fordítani. Talán ez merő rosszindulat, de lehet megalapozott félelem. Ez utóbbi mellett szól a következő megfontolás. Anatole France-ot csak nagy műveltségű ember fordíthat. A régi fordítók nem kapkodtak kétségbeesve szótárakhoz, ha görög vagy latin mondatokba botlottak, nem vélték halálos betegségnak vagy ritka drágakőnek az apszist, tudták, kik voltak a janzenisták és a karteziánusok, és azt is, hogy a prioritásnak és az

alternatívának nincs többes száma. Náluk véletlenül sem lett volna a társalgás kommunikáció, a nehézség vagy gond kihívás, a csapos pultosfiú, a mon amour vagy a ma chère kicsim, a filles srácok, a bonjour szép napot, a joyeux Noël boldog karácsony, a mulatozás, a vigadozás és a bál buli. Anatole France fordításához meg kell érteni a 21. század francia nyelvét, és ami még fontosabb: érezni kell. Érezni az ízét, a zamatát, az illatát, a színét. Mindezt magyarul visszaadni és éreztetni kell. Anatole France magyarul nem lehet „modern”. Sugározni kell a korszellemet és -hangulatot, elővárásolni a macskaköves utakon csattogó lópatkót, a cilinderek és tollas vagy virágos kalapok horizontját, a földet súroló szoknyák suhogását, a kanálisok bűzét, a cselédek izzadságát és ráncait. Esszéinél úgy kell az olvasó elé tárni az irodalmi életet és a közéletet, mintha az saját kora lenne. Az újdonság hasson az újdonság erejével, ahogy Anatole France-nak és olvasóinak is az újdonság erejével hatott egy vagy két író meg költő. A politikai esszéi és cikkei még nagyobb követelményt támasztanak, olyan korismeretet, történelmi, eszmetörténeti és nyelvi tudást, amely a vezércikkek, parlamenti felszólalások és pápai enciklikák sorai között is képes olvasni. A mai műfordítónak is rendelkeznie kell olyan alapos, mély és tág politikai és ideológiai ismerettel, amely France egynémely magyar kortársának birtokában volt, akik tudták a francia Nemzetgyűlés mely széksorait mely politikai irányzat képviselői töltik meg, és mely párizsi lapok milyen hangnemben tudósítanak a szenátusi ülésekről.

Mégis sokat tehet a hazai könyvkiadás Anatole France-ért és maroknyi magyar olvasójáért. Elsőbben is az új kiadásoknál ellenőrizni kell a szöveghűségeket, mégpedig két értelemben is. Egyrészt a kiadás előtt az adott mű utolsó, még ellenőrzött vagy autentikusnak tartható szövegével egybe kell vetni a kiadásra váró szöveget, mert a többszöri kiadásoknál nem ritka a szövegromlás. Másrészt a legjobb francia kiadásokkal kell összevetni a fordítást, kijavítandó a fordítói tévedéseket és hibákat. Anatole France magyar fordítói kivétel nélkül a Calmann–Lévy Kiadó II. világháború előtt megjelentetett köteteiből dolgoztak. Azóta felülvizsgálták a francia kiadások szövegét, és kritikai kiadás is napvilágot látott. Valahogy úgy illene cselekedni, ahogy tette azt Kiss Ilona *A Mester és Margarita* 2024-es kiadásakor Szöllőssy Klára fordításával. *A Mester és Margarita* ezen kiadása az 1979-es orosz kiadást vette alapul, mert azt tartja az irodalomtudomány eme hányattatott sorsú remekmű legjobb és legműveltebb szövegének. Szöllőssy Klára nem ismerhette Bulgakov regényének ezt a kiadását. Az új kiadáshoz nem született új fordítás. Kiss Ilona vállalta, hogy gondozza és kiegészíti Szöllőssy Klára szövegét. A régi fordítás javításának másik követendő példája Gy. Horváth László áldozatos munkája, aki a *Háború és béke* Makai Imrétől származó fordítását gondozta a 2013-as kiadáshoz, és ahol kellett, javította nagy hozzáértéssel és alázattal, pedig ő maga is lefordította ezt a korszakos műremeket.

Másodszorban az új kiadásra elszánt hazai kiadó igazítsa a régi szöveget a mai helyesíráshoz, de a szavakon és a stíluson nem változtasson. Ezt korábban is megtették. Pl. a *L'île des pingouins* címét Bölöni György fordításának korai kiadásain

következtesen A pinguinek szigete helyesírással írták. Az 1950 után megjelent könyvek már A pingvinek szigete címmel jelentek meg. Sok fordító helyesírásunk régebbi szabályait követve a cz-t használta a c helyett – *táncz, ficzkó* –, névmásoknál külön írta azt, amit ma egybe írunk – *a ki, a mely* – vagy hosszú magánhangzókat röviddel írt – *fiu, bosszu* – vagy éppen rövidet hosszúval. Az újrakiadásoknál a nevek magyarításának mellőzése és az eredetinek megfelelő írásmódra cserélése elháríthatatlan kötelesség lenne. Lássunk két példát. Anatole France korai sikere volt a *Le crime de Sylvestre Bonnard, membre de l'Institut* (1881). Ketten fordították magyarra, elsőször Salgó Ernő, majd Rónay György. Mindketten magyar sorrendben írták a főhős nevét. Salgónál a keresztnév franciásan *Sylvester*, Rónaynál viszont magyarrá vált: *Szilveszter*. Második példa a kisfiú Pierre Nozière történeteinek néhány fordítása. A *Le petit Pierre* (1916) Péterke lett Szini Gyula fordításában. A *Le livre de mon ami* (1885) regény első részének címe Gyöngyösi János fordításában Péter könyve, a második rész némely szereplőjének neve francia: *Suzanne, André*, némelyiké magyar: *Péter*.

A nevek magyarosításának az ellenkezőjére is ügyeljen a lektor vagy szerkesztő, ki-vált, ha beszélő névről van szó. *Abeille* (1883) a címe Anatole France 1883-ban megjelent tündérmeséjének, és „Abeille” a neve a mese főhősének. Először Pongrácz Árpád fordításában jelent meg 1918-ban, megtartva a francia címet és nevet. Az 1922-es második kiadásnál Pongrácz Árpád „Gyöngyiké”-re változtatta a címet és a nevet. 1921-ben Laczkó Géza majdnem szó szerint fordított, mert a cím és a név „Méhike” lett. Okos lektor tartsa észben, hogy magyarul is névnek tűnjön a francia beszélő név.

Ha már Pierre Nozière szóba került, a magyar könyvkiadás egyik szégyenfoltja, hogy a róla szóló négy novelláskötet – *Le livre de mon ami* (1885), *Pierre Nozière* (1899), *Le petit Pierre* (1918), *La vie en fleur* (1922) – nem jelent meg egybefoglalva. Nemsak a főszereplő azonossága szólna a megjelentetés mellett, hanem az a tény is, hogy ezen novelláskötetek szinte beszerezhetetlenek. A *Le livre de mon ami* utoljára 1959-ben jelent meg Barátom könyve címmel.

A gyereknovellák kiadásához hasonlítható sanyarú sors jutott osztályrészül Anatole France novellásköteteinek. A többségét ezen novelláknak lefordították, de van lefordíthatatlan, például az 1884-ben megjelent *Les autels de la peur* (A félelem oltárai). Az 1902-es Marbode pokoljárása (*La descente de Marbode aux Enfers*) egyetlen kiadást ért meg Király György fordításában 1921-ben.

Anatole France kilenc novelláskötetet állított össze: *Nos enfants : Scènes de la ville et des champs* (1886), *Balthasar* (1889), *L'étui de nacre* (1892), *Le puits de Sainte-Claire* (1895), *Clio* (1899), *Filles et garçons, scènes de la ville et des champs* (1900), *Crainquebille, Putois, Riquet et plusieurs autres récits profitables* (1904), *Les contes de Jacques Tournebroche* (1908), *Les sept femmes de la Barbe-Bleue et autres contes merveilleux* (1909). Nagyszerű volna, ha France elbeszélései az eredeti köteteknek megfelelően és nem más kötetek novelláival keveredve kerülhetnének az olvasók kezébe.

6. SZUBJEKTÍV ZÁRLAT: MIÉRT ÉRDEMES FRANCE-OT MA OLVASNI?

Ha napjainkban a gondolkodás kínos luxusától meg nem fosztott ember úgy érzi, hogy elment a józan esze, olvassa el Anatole France bármely művét, és háborgó elméje megnyugszik, mert bizonyosságot találhat: nem ő bolondult meg, hanem a világ.

IRODALOM

- Bajomi Lázár Endre 1973. *Anatole France világa*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Benedek Marcell: Halotti beszéd Anatole France fölött. *Nyugat*, 1924/19, 485–488.
- Kémeri Sándor [Márkus Ottilia] 1925. *Anatole France sétái*. Budapest: Dante.
- France, Anatole 1920. *Putois*. In: *Crainquebille Putois, Riquet és egyéb hasznos történetek*. Ford. Gyöngyösi János, Békéscsaba: Tevan.
- France, Anatole 1934. *A vörös liliom*. Ford. Lányi Viktor, Filléres Klasszikus Regények. Az Est Lapkiadó Rt. és a Pesti Napló Rt. kiadása. H. és é. n.
- France, Anatole 1953. A szilfasoron. In: *Jelenkori történet*. Ford. Kolozsvári Grandpierre Emil és Benedek Marcell. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- France, Anatole 2008. *A Lúdláb királynő. – Nyársforgató Jakab meséi*. Ford. Vas István. Ifjúsági könyvek. Budapest: Holnap Kiadó.
- France, Anatole 2010. *A pingvinek szigete*. Ford. Bölöni György, Irodalmi Nobel-díjasok könyvtára. Budapest: Metropolis Media Group Kft.
- Hegedűs Géza 1994. Anatole France. In: Uő.: *Világirodalmi arcképcsarnok*. I. köt. Budapest: Trezor Kiadó. 310–314.
- Murányi-Kovács Endre 1965. *Anatole France*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- Vas István 1953. Anatole France és A Lúdláb Királynő. In: France, Anatole: *A Lúdláb királynő. – Nyársforgató Jakab meséi*. Fordította és a bevezető tanulmányt írta Vas István. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó. 5–23.